

דף שבועי

בס"ד

פרשת בא, תשפ"א, מספר 1403

התרמית ביציאת מצרים וידיעת מצרים את ה' יצחק הנשקה

ואכן, בתחילת פרשת "בשלח", כאשר נודע לפרעה שהעם אינו חוזר, התיאור הוא שהעם ברח: **"וַיֵּצֵא לְמַלְכוֹ מִצְרַיִם כִּי בָּרַח הָעָם"** (שמ' יד:ה) – שלא כפי שסוכם.

השאלה הגדולה שנשאלה ע"י חכמים במדרשים,⁴ ואצל פרשנים ראשונים⁵ ואחרונים⁶ עד ימינו⁷ היא: מדוע שלא לומר את האמת?

אמנם אין בעיה מוסרית לשקר למשעבד האכזר כדי להשתחרר. אבל לשם מה? לא הגיוני להניח שהשפעת עשר המכות מוגבלת, ושלא ניתן היה להגביר את הלחץ על פרעה עד שישחרר את ישראל לתמיד.

התרמית שבשאלת הכלים שוב אינה קשה: אם מרמים את פרעה שמדובר בחגיגה במדבר בלבד, הגיוני, כחלק מן התרמית, לשאול כלים יפים כדי לחוג את החג במדבר.⁸

השאלה שיש לשאול איננה על שאלת הכלים, אלא על עצם הדרישה: לא יציאה לחירות אלא לעבוד את ה' במדבר ולשוב.

אחרי התשובות הרבות שנאמרו, ואין זו המסגרת לסקור אפילו את מקצתן, אני מבקש להציע תשובה נוספת.

למדנו בילדותנו שמטרת המכות הייתה ללחוץ על פרעה שישחרר את ישראל. אבל בפרשות של יציאת מצרים מסומנת מטרה אחרת לכל המופתים והמכות: **"וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֵין ה' (שמ' ז:ה).**

תכלית זו נאמרה בשלל צורות וביטויים: **"לְמַעַן תִּדְעַ כִּי־אֵין ה'"; "בְּעֵבֹר תִּדְעַ כִּי־אֵין כְּמֹנִי, וְעוֹד.**

פעמיים נצטוו משה והעם לשאול ממצרים פריטים שונים קודם ליציאה:

"וַיִּשְׁאַל אֱשֶׁה מִשְׁכַּנְתָּהּ וּמִגֵּרַת בֵּיתָהּ כְּלֵי כֶסֶף וְכֵלֵי זָהָב וְשִׁמְלֹתַי" וגו' (שמ' ג:כב);

"דַּבֵּר נָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיִּשְׁאַלוּ אִישׁ מֵאֵת רַעְיוֹהוּ וְאֱשֶׁה מֵאֵת רַעְיוֹתָהּ כְּלֵי כֶסֶף וְכֵלֵי זָהָב" (שמ' יא:ב).¹

וכך אכן נעשה: **"וּבְגֵי יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַדְבַּר מֹשֶׁה וַיִּשְׁאַלוּ מִמִּצְרַיִם כְּלֵי כֶסֶף וְכֵלֵי זָהָב וְשִׁמְלֹתַי"** (שמ' יב:לה).

המפרשים, ראשונים ואחרונים,² תהו על עניין התרמית, וניתנו לכך תשובות רבות. העניין איננו הצדק שבמעשה: העבודה הקשה של ישראל במצרים בוודאי זכתה אותם בשכר שאינו פחות מאותם כלים.³ השאלה היא על דרך השקר והרמייה; לקחת ללא כוונה להחזיר, ולהציג זאת כשאיילה.

לעיתים, החלש נאלץ להשתמש בדרכי רמייה מול החזק, אך עשר המכות הפכו את מצרים לצד החלש. מדוע ישראל מקבלים את שכרם באמצעות שקרים?

אך באמת, אין לדון בתרמית הזאת כשלעצמה, כי היא חלק מתרמית גדולה בהרבה: דרישת משה ואהרון לפרעה איננה לצאת ממצרים לחירות עולם, אלא לצאת רק כדי לעבוד את ה' – ולחזור. כך הם דרשו מפרעה, שכן כך ציווה ה' במעמד הסנה לומר לפרעה: **"גַּלְכָּה נָא דְרֹךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בְּמִדְבָּר וְנִזְבַּחְתָּ לַה' אֶל־לְהִינֹו"** (שמ' ג:יח). אין מדובר ביציאה לחירות עולם, אלא בהליכה לזבוח לה' בלבד.

כך מפורש בדברי משה החוזרים ונשנים: **"שְׁלַח עִמִּי וַיַּעֲבֹדְנִי"; "וַיַּחֲגוּ לִי בְּמִדְבָּר"; "נִזְבַּחְתָּ לַא־לְהִינֹו"** ועוד. כך הבינו גם פרעה ועבדיו, כפי שעולה מפסוקים רבים, כגון: **"לָכוּ עֲבְדוּ אֶת ה'"; "שְׁלַח אֶת הָאֲנָשִׁים וַיַּעֲבְדוּ אֶת ה'"; "וְאֲשַׁלַּחְתָּ אֶת הָעָם וַיַּזְבִּחוּ לַה' וְעוֹד.**

4 שמות רבה פרשה ג; פסיקתא זוטרתא שמ' ג, יח; מדרש הגדול שם ועוד.

5 רשב"ם לשמ' ג:יא; אבן עזרא שם י:י; רבנו בחיי שם שם:יח; אברבנאל שם; ר' חיים פלטיאל שם ועוד.

6 אלשיך שם; אור החיים שם; הרב ש"ר הירש שם; רד"צ הופמן שם; העמק דבר שם ועוד.

7 נחמה ליבוביץ, **עיונים חדשים בספר שמות**, ירושלים תשמ"ז, עמ' 73-74; ר' אלחנן סמט, שם, סדרה ראשונה ועוד.

8 וכך כתב בעל "אור החיים" שם.

* יצחק הנשקה, פסגות. לנכדי, גלעד הכהן הנשקה, בהיכנסו לעול המצוות.

1 הדבר נרמז כבר בברית בין בתרים: **"וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי וְאַחֲרָי כֵּן יֵצְאוּ בְרַכְשׁ גְּדוֹל"** (בר' טו:יד).

2 לריכוז הפירושים השונים ודיון בהם ראו: אלחנן סמט, **עיונים בפרשות השבוע**, כרך א' סדרה שנייה, תשס"ד.

3 כדברי התלמוד בסנהדרין צא.

נכנסנו לגלויות שונות ולשעבודים. מדוע א"כ נחשבת היציאה ממצרים לאירוע כה מכונן?¹²

אחת התשובות לכך היא, שיציאת מצרים הוכיחה לנו שככול שהשעבוד קשה, תמיד נשקפת לנו תקווה, כי הקב"ה הוכיח לנו שזה אפשרי. במצב בו עם אחר היה מתיימש ומנסה להתבולל, עם ישראל יודע שהגאולה צפויה, שהרי כך היה.¹³ הסיכוי של יציאת עבדים ממצרים היה אפסי, כדברי חז"ל,¹⁴ ואם למרות זאת יצאנו ממצרים, כנראה שהחשובים של סיכויים אפסיים אינם נכונים כאשר מדובר בעם ישראל. ולכן יציאת מצרים היא אירוע מכונן כל כך.

ונהג, יש לזכור שהחלום שלנו והשאיפה לגאולה שלימה אינם מתייחסים רק לעם ישראל. המקרא והסידור מלאים באמונה ש"ביום ההוא יהיה ה' אֶחָד וְשֵׁמוֹ אֶחָד" (זכ' יד:ט); "בַּעַת הַיָּמִים יִקְרָאוּ לִירוּשָׁלַם קְסָא ה' וְנִקְווּ אֵלֶיהָ כָּל הַגּוֹיִם לְשֵׁם ה'" (יר' ג:ז); "יִפְּיֵרוּ וְיִדְעוּ כָּל יוֹשְׁבֵי תְּבֵלָה וְגו' וְעוֹד מקורות רבים שמבטאים את הכמיהה שלנו לכך שכל האנושות תקבל על עצמה עול מלכות שמיים.

בדרך הטבע, אם יציאת ישראל ממצרים נראתה כדבר שכמעט לא ייתכן, האפשרות שהמצרים יכירו בה' נראתה מגוחכת וחסרת כל סיכוי. אימפריה שבטוחה בעצמה ובאמונותיה, עובדת אלילים מובהקת – לא ייתכן שתהפוך את ליבה להאמין בה'. והסיכוי האפסי הזה נכון לא רק לאותה עת. אומנם העולם התרבותי כבר אינו עובד אלילים, אך עדיין רחוק מאוד מיישום התפילה: "תן פחדך על כל מעשיך". האם אפשר בכלל להאמין שזה יקרה?

לשם כך יצר הקב"ה את הרגע הזה שבו האמינו המצרים בה'; כדי להראות לנו שזה אפשרי. נכון, זה עבד רק לזמן קצר, ואח"כ נשכח כלא היה. אך לנו התורה אינה מאפשרת לשכוח, והעובדה שזה קרה מהווה בסיס לאמונה שזה אפשרי, ועתיד אי"ה להתרחש שוב.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע

בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון

עורכת לשון: רחל הכהן שיף

12 ראו שפת אמת, ויקרא פסח תרנג: "והחכם שואל כיון שעתה זמן גאולה וחזרנו לגלות מה הענין בזכירת יציאת מצרים?".

13 הרעיון מובע כבר בדברי הנביא מיכה (ז:טו): "כִּי־מִי צִאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲרָאנוּ נִפְלְאוֹת", וכעין זה בישעיהו (יא:טז) ועוד.

14 במכילתא דרבי ישמעאל יתרו מסכתא דוישמע, א: "מתחלה לא היה עבד יכול לברוח ממצרים שהיתה סוגרת ומסוגרת", וכך בעוד מדרשים.

עשר פעמים נזכר השורש "ידע" בהקשר הזה, שמצרים צריכים לדעת את ה'.¹⁰

אמירה זו משמעותה, שהמאבק מול פרעה הוא מאבק דתי מובהק: מול פרעה שמכריז: "לא יִדְעָתִי אֶת ה'" עומדים משה ואהרון, ועוזרים לפרעה ולעמו להפנים את ידיעת ה'.¹¹ זהו מאבק על התודעה של פרעה ועמו, ותודעה משתנית לאט, לא במכה אחת.

אם זאת המטרה, לשנות את התודעה הדתית של מצרים, אפשר להבין מדוע אין התייחסות לעניין של יציאה סופית ממצרים בהתדיינות מול פרעה.

לו היו משה ואהרון מזכירים את היציאה לחירות, ההיבט הדתי של המאבק היה מיטשטש והופך בעיני פרעה למאבק לאומי; מאבקו של עם המבקש לצאת לחרות: Let my people go. לו היו מדברים על היציאה ממצרים, פרעה היה מבין שאנחנו מגייסים את הקב"ה שיעבוד בשבילנו, ויעזור לנו להגשים את המטרה הלאומית שלנו: לצאת ממצרים. נדרש אפוא מסר הפוך: הקב"ה מגייס אותנו לעבוד בשבילו במדבר. אומנם, האמת היא שהיציאה לחירות והעלייה לארץ הן בכלל עבודת ה', אבל אין לצפות שפרעה ועמו יבינו זאת. מבחינתם, הפן הדתי יכול לכלול העלאת קורבנות ולא יציאה לחירות לאומית.

אך להסבר זה יש מקום רק אם נבין מדוע כה חשוב שמצרים יידעו את ה'.

השאלה אינה נובעת מתוך הנחה שאין חשיבות למה שהמצרים, או הגויים בכלל, יחשבו. פסוקים רבים ממחישים את החשיבות הרבה שהמקרא מייחס למה שיחשבו הגויים, כגון: "למה יאמרו מצרים", "אז יאמרו בגויים" ועוד הרבה. אבל מה יצא מהידע הספציפי הזה של מצרים? מיד אחרי יציאת מצרים לא נשאר זכר לתובנה הזאת של המצרים, שלזמן קצר זכו לדעת את ה'. כך עולה לא רק מההיסטוריה הידועה של מצרים, שידיעת ה' אינה חלק ממנה, אלא גם מן המקרא עצמו. לא נראה שהמצרים הפנימו לדורות את ידיעת ה'. לדוגמה, בהפטרה של פרשת "וארא" קראנו על: "פְּרָעָה מֶלֶךְ מִצְרַיִם... אֲשֶׁר אָמַר לִי יֵאדְוִי וְאָנִי עֲשִׂיתָנִי (יח' כט:ג).

אז מה יצא אם כן מהמאמץ הגדול הזה, שמטרתו הייתה: "וְיִדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה'", אם לא נשאר לכך זכר?

שאלה דומה יש לשאול על חשיבותה של יציאת מצרים. אמנם יצאנו ממצרים, אך מאז

9 כפי שהעירה נחמה ליבוביץ, שם ע' 124. 10 כך כתב המהר"ל בגבורות ה', לד: "כל המכות באו עליו כדי להודיע שמו למצרים, כדכתיב 'וידעו מצרים כי אני ה' וגו' לכך באו המכות". 11 ר' צדוק הכהן מלובלין ב"פרי צדיק", ויקרא שבת הגדול: "והיה זה חסד למצרים שהכירו אז את האמת כרגע וידעו מצרים כי אני ה'".